

Slovenščina v visokem šolstvu: sploh sme biti vprašanje ubesediti in opredeliti po slovensko?

ANDREJA ŽELE

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI – 1000 Ljubljana;
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
SI – 1000 Ljubljana, andreja.zele@ff.uni-lj.si*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Prispevek predstavlja in komentira trenutno stanje in razumevanje stanja slovenščine kot učnega jezika na slovenskih univerzah, s tem pa tudi položaj slovenščine kot jezika znanosti. Prav znanstvena slovenščina lahko zlahka potrjuje, da je jezik izraz konceptualizacije lastne misli, tj. lastnih miselnih zmožnosti naroda. Torej znanstveni slovenski jezik za svoj razvoj potrebuje stalne objave na najvišji intelektualni ravni in hkrati kvalitetne učbenike z jasnimi opredelitvami slovenske terminologije; predstavljeno je trenutno stanje naštetega.

The paper presents and deliberates on the current state of Slovenian as the language of instruction at national universities as well as its status as the language of science. Technical Slovenian straightforwardly confirms that language is the expression of our own conceptualized thought, i.e., the nation's own mental capability. The development of technical Slovenian depends upon regular academic publications and high-standard textbooks in which Slovenian terminology is clearly defined and presented; this paper reviews the status of all recounted points.

Ključne besede: slovenski jezik, učni jezik, slovenska univerza, visokošolski učbeniki, znanstvena slovenščina

Key words: Slovenian language, language of instruction, Slovenian university, higher education textbooks, technical Slovenian

O Po navadi za tisto, do česar nimamo odnosa in o čemer ne razmišljamo, prostodušno rečemo, da nam za tisto preprosto ni mar. Vendar v primeru slovenščine nihče tega ne more ali noče reči. Z maternim jezikom namreč smo tako nezavedno kot zavestno povezani, oboje, le mera enega in drugega je lahko zelo različna. In ja, med »samoumevnostjo« in »ogroženostjo« obstaja povezava: besedo ogroženost kot očitek namreč pogosto uporabljajo tisti, ki slovenščino sprejemajo kot samoumevnost, ki se bo kot nekaj vnaprej danega in zgolj z nekim jezikovnim čutom kar sama obdržala, tudi brez redne polnofunkcijske rabe, ki je sicer osnovni pogoj za normalen vsestranski razvoj jezika.¹

¹ Že zadnjih nekaj let se namreč že več kot potrjuje, da razvoj slovenskega strokovnega in znanstvenega jezika še zdaleč ni nekaj samoumevnega, še manj samodejnega, in to potrjujejo tudi študije anket o stanju na slovenskih univerzah (Kalin Golob idr. 2013). Ostaja pa odprto,

Z ravnodušno samoumevnostjo slovenščine smo že krepko zabredli v dvojezičnost, ki je Slovincem že dobro poznana: doma pri vsakdanjih opravilih se bom sprostil v slovenščini, v službi oziroma v svojem poklicu pa se bom trudil recimo z angleščino. Torej, če smo malo sarkastični, slovenščina v domačem družinskem krogu verjetno še nekaj časa res ne bo v nevarnosti.²

Torej, kaj za državni jezik narediti na državni ravni? Izoblikovati uresničljivo jezikovo strategijo, ki bi zahtevala takojšnjo oziroma že sprotno vsebinsko in organizacijsko konkretizacijo; le sprotna konkretizacija bi namreč sproti kazala na pozitivne in negativne poteze in tudi sproti ene pospeševala in druge zavračala. Med prvenstvene naloge visokega šolstva bi sodilo npr. izoblikovanje novih vsebinskih modulov za posamezna študijska področja, ki bi bili namenjeni zlasti študijski izmenjavi in študentski mobilnosti.

1 Slovenščina v visokem šolstvu

V letu 2016 se je v pisanjih in govorjenjih o slovenskem jeziku kot učnem jeziku v visokošolskih javnih zavodih pokazalo, da se zaradi praktične nuje po doseganju cilja, tj. med drugim v težnji po čimprejšnji uveljavitvi na novo spremenjenega člena o učnem jeziku v noveli *Zakona o visokem šolstvu*, poljudno in poljubno meša pojme in pojave, kot so razvoj slovenščine kot strokovnega in znanstvenega jezika, razvijanje večjezičnosti in širjenje lektoratov slovenščine po svetu.³ Pogosto se čisto normalno rabo slovenščine v vseh položajih razglša že za zaviralco večjezičnosti, razvoj slovenščine pa se enači kar s širjenjem lektoratov po svetu ali pa celo z digitalizacijo in tehnologizacijo slovenščine.

1.1 In medtem ko eni v lastnem jeziku ugotavljamo opazno krnjenje strokovne slovenščine na vseh stopnjah šolanja, začenši na najvišji, drugi nonšalanto pripominjajo, da pa so slovenski lektorati po svetu uspešni.⁴ Nam bo torej po njihovem razmišljanju v lastni državi čez kakšno desetletje ali dve dovolj že slovenščina na nivoju drugega jezika, tj. tistega osnovnega jezika, ki ga zdaj poučujejo naši lektorji po svetu? Takšno komentiranje ali zgolj namigovanje meji že na nesramnost in

kako hkrati zagotoviti razvoj slovenščine, kakovostno internacionalizacijo in prožno prilaganje novim potrebam; manjka tudi konkretna opredelitev »strokovno utemeljene jezikovne prakse«, ki bi pripomogla k sprotnemu reševanju problemov in prilagajanju potrebam.

² In v tem smislu so zelo pomenljive izjave kot dodatni komentarji v anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) znotraj ciljnega raziskovalnega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (Ahačič idr. 2017a), npr: »Zaradi nujne vpetosti v mednarodni prostor se je nemogoče iti znanost le v slovenskem jeziku – naj se spodbuja raje umetniška, publicistična in vsakodnevna raba slovenščine«.

³ Na to je bilo nazadnje na več mestih opozorjeno v monografiji M. Jesenška (2016), še prej pa je bilo stanje poučevanja in rabe slovenskega jezika problemsko predstavljeno v monografiji A. Vidovič Muha (2013).

⁴ Uspešni lektorati slovenskega jezika po svetu so bili tudi eden izmed protiargumentov zagovornikov pospešene anglikizacije slovenskega visokega šolstva na Javnem zasedanju *Javna raba slovenščine: stanje, zakonodajne rešitve in strategija* v Državnem svetu (DS), 8. 12. 2016. Prispevki s posveta so na povezavi http://www.arhiv.ds-rs.si/2012-2017/sites/default/files/dokumenti/e-zbornik_javna_raba_slovenscine.pdf.

sarkazem, zlasti pa kaže na prelahkoten odnos do trenutnega statusa slovenščine v visokem šolstvu. Če pa seveda pri redkih izbrancih znanje slovenščine krepko preraste status zgolj tujega jezika, so za nas še posebna pridobitev v smislu trajnejših medjezikovnih in medkulturnih stikov, katerih rezultat so med drugim dobri prevodi idr.

Vsaj zadnja tri desetletja je spremstveni pojav vseh področij digitalizacija – ampak brez novih jezikovnih vsebin je tudi digitalizacija lahko sama sebi namen. Digitalizacija slovenščine za svoj zagon potrebuje aktivno rabo jezika in z njo zlasti stalno nove vsebine, ki bi zvrstno in žanrsko zaobjele vsa področja, šele v nadaljevanju pa s tehnološko podporo lahko ta razvoj pospešuje. Vendar že v izhodišču te pobude zmoti dejstvo, da si največji zagovorniki nujne nadaljnje digitalizacije slovenščine dovolijo, da se osrednji slovenski besedilni korpus Gigafida že od začetka leta 2011 vsaj vsebinsko ni posodobil.

Res se vedno bolj kaže in potrjuje, da je »internacionalizacija« po angleško pravzaprav pravo nasprotje internacionalizmu, saj zanemarja akademske in znanstvene tradicije v nemščini, francoščini, italijanščini, ruščini in drugih slovanskih jezikih, in s tem angleščina (tudi) pri nas pravzaprav postaja akademska latovščina in žargon vladajoče ideologije hkrati (glej Močnik 2016).

2 Učni jezik

Bistveni del slovenskega knjižnega jezika je učni jezik na vseh stopnjah in vseh področjih izobraževanja. Pobude za vključevanje strokovne in znanstvene slovenščine na slovenske fakultete v obliki visokošolskega predmeta, ki bi bodoče znanstvenike in strokovnjake pripravljaj na kompetentno in jezikovno kultivirano strokovno-znanstveno sporočanje, izhajajo že s konca 60. let prejšnjega stoletja.⁵ To se ni nikoli začelo zares uresničevati, čeprav se vsi vsaj po tihem zavedamo, da je prav učni jezik tisti, ki nas jezikovno oblikuje tudi s tem, da krepi našo jezikovno polnofunkcionalnost. Slovensko strokovno oziroma znanstveno izrazje na vseh področjih je znak samoniklega razumevanja in opredeljevanja raziskovalnih vsebin. Slednje je ključno za dobre učbenike na vseh stopnjah izobraževanja in za terminološke slovarje.⁶ Vsi intelektualni dosežki in presežki Slovencev se namreč najbolj prefinjeno in hkrati svobodno, v najširših pomensko-izrazijskih niansah lahko ubesediti ravno v slovenščini. Vsestransko razvita slovenščina torej omogoča

⁵ Potreba po uvajanju visokošolskega predmeta, ki bo bodoče znanstvenike in strokovnjake pripravljaj na kompetentno in jezikovno kultivirano strokovno-znanstveno sporočanje, »je torej v strokovni javnosti v obtoku skoraj pol stoletja« (Verovnik idr. 2013: 8–10).

⁶ Kot pogosto doslej so bolj eksplicitna opozorila in potrebe po različnih strokovnih priročnikih za slovenščino na različnih strokovnih področjih, ki med drugim poudarjajo tudi nujno po večji jezikovni usposobljenosti predmetnih učiteljev za uporabo strokovne slovenščine, prišla z našega zamejstva. Pomenljivo je, da je bil npr. v jeseni 1993 na seminarju za slovenske šolnike na Tržaškem med drugimi predstavljen prispevek *Slovenščina kot učni jezik z vidika učitelja naravoslovja*, v katerem avtorica Marina Pertot sprašuje, kako in s čim pri zamejskih učiteljih, dijakih in študentih enakovredno razvijati strokovno in znanstveno slovenščino, saj sicer »/p/odcenjevanje skrbi za jezik nujno pripelje do funkcionalne okrnjenosti slovarja, do občutka nelagodja pri podajanju snovi, sčasoma pa tudi do občutka jezikovne in narodne manjvrednosti« (1994/95: 227).

dobro jezikovno znanje posameznika in je hkrati temeljna zasnova za vse njegovo nadaljnje učenje jezikov. Dobro znanje lastnega jezika je tako vsekakor prispevek k večjezičnosti. In samo polnofunkcijska slovenščina je tudi enakovreden jezik prevajanja in tako hkrati enakovreden jezik evropske večjezičnosti.

2.1 Vedno bolj mlačen odnos visokošolske politike do slovenščine se kaže v že več kot desetletje naraščajočem angleženju visokega šolstva in nima nobene povezave s kakovostjo vsebin predavanj na fakultetah;⁷ ali pa jo ima v smislu, da se kakovost vsebin znižuje, ker pač domači predavatelj določeno strokovno vsebino veliko bolje lahko pove in obrazloži v svojem maternem jeziku oziroma slovenščini. V površinskem in površnem zavračanju problemskosti visokošolske slovenščine eni namensko, drugi pa nevede, spregledajo dejstvo, da se v jeziku prek vsebin nujno odraža spoznavanjsko-izkušnjiški koncept kulturnega okolja, ki vsak znanstveni jezik, tudi slovenski znanstveni jezik, dela specifičen, unikaten, zato do neke mere celo le opisno prevedljiv. In vse naštetu samo še opozarja na vsebinskost znanstvenega jezika, ki s svojo pomensko-izrazno kompleksnostjo predstavlja najvišji intelektualni nivo izražanja vsakega nacionalnega jezika in je zato ključen za razvoj naroda. Tu pa se zadnja desetletja že kaže še večji problem z lahko zelo dolgotrajnimi posledicami: kar naenkrat bodo celotna strokovna področja ostala brez sodobnega slovenskega strokovnega izrazja, in to v času zelo hitrega razvoja in sprememb, kar je za slovensko strokovno izrazje nepopravljiva praznina. Opažanja oziroma ugotovitve, ki smo jih lahko s študenti povzeli v študijskem letu 2014/15 pri predmetu *Slovnica znanstvenega in strokovnega jezika* le potrjujejo, da se razmere ne odvijajo v prid kontinuiranega razvoja strokovne in znanstvene slovenščine.⁸ Pri iskanju različnih tipov besedil (znanstvenih, poljudnoznanstvenih in praktičnostrokovnih) znotraj izbranega strokovnega področja so se pokazale določene težnje, in sicer:

- vedno več znanstvenih, zlasti bolj specializiranih, vsebin s področij kot npr. strojništvo, računalništvo, farmacija, astronomija, arhitektura, fotografija je napisanih samo v tujem jeziku, in pri teh potem postane znanstvena slovenščina kvečjemu samo prevodni jezik; torej obseg znanstvenih besedil v izvorni strokovni slovenščini se opazno manjša na račun prvenstvenih angleških objav;
- zaradi tega določena pri nas mlajša oziroma še uveljavljajoča se strokovna področja, npr. biogoriva, robotika, fotografija, nimajo možnosti celovito razviti tipološko razčlenjenost strokovnih besedil v smislu znanstvenosti, poljudnoznanstvenosti in praktične strokovnosti;
- živa je zlasti praktičnostrokovna slovenščina, vedno bolj pa uhaja znanstvena slovenščina in posledično se bo to dogajalo še s poljudnoznanstveno slovenščino (Žele 2015).

⁷ Na to se že dolgo opozarja, še zlasti intenzivno pa celo zadnje desetletje, ko je vse obširneje opisano in pokomentirano tudi monografijah slovenskih jezikoslovcov (Vidovič Muha 2013; Jesenšek 2016).

⁸ Obvezni predmet *Slovnica znanstvenega in strokovnega jezika* se na Oddelku za slovenistiko FF UL izvaja en semester na drugi stopnji študija in letno ga povprečno obiskuje od štirideset do petdeset študentov. Njihove seminarske naloge letno pokažejo, kakšno je stanje terminologije po različnih izbranih strokovnih področjih.

Eno je gotovo: slovenska terminologija v naravoslovnih, tehničnih, družboslovnih in humanističnih strokah ne more nastajati samodejno in prvopoklicani za njeno ustalitev in čim natančnejšo opredelitev smo ravno visokošolski predavatelji. Na nas je odgovornost, kako se bo posamezna stroka pojmovno in izrazno razvijala in širila od visokega šolanja do srednjega in osnovnega. In stalno je treba razvijati najvišjo stopnjo strokovnega jezika – to je znanstveni diskurz v slovenščini. Izvirnost slovenske znanosti in misli nasploh se mora ustvarjalno izražati v novih izrazih, torej ustvarjalnost in inovativnost segata od misli do jezikovnega izraza. Hkrati pa so potrebni stalni prevodi tujih znanstvenih vsebin v znanstveno slovenščino. Slovenska terminologija je takorekoč interpretacija slovenske znanstvene misli, razkriva namreč načine, konceptualizacije in vse ostale zmožnosti slovenske misli; zamisli, izdelave konceptov že po naravi stvari potekajo v naravnem jeziku. To pa je jezik prvih čutov, prvih pomisli – je jezik, v katerem človek lahko svobodno prehaja med nezavednim in zavestnim in zato jezik njegove prakse; to je navadno materni jezik.⁹

Vsa opažanja trenutnega stanja in teženj v vedno večje angleženje samo potrjujejo pomisel:

Domnevati nas mika, da oni, ki bi radi privabili študentke in študente s predavanji v angleščini, nemara ne predavajo nič takega, zaradi česar bi bilo vredno naučiti se slovenščine – saj je isto šolsko učenost mogoče dobiti tudi na vseh drugih utrdbah vladajočih ideologij. Tako resnična konkurenčna prednost ni študijski proces v angleščini, temveč morebitna cenenost življenja v Sloveniji. (Močnik 2016: 14)

3 Vloga visokošolskega učitelja

S sprejemanjem učiteljske vloge na eni izmed slovenskih univerz in visokošolskih ustanov smo postavljeni v vlogo predajalcev svojih raziskovalnih znanj in izkušenj, zato moramo vsebine ne le dobro domisliti, ampak jih znati predstavno jasno in nedvoumno poimenovati in razložiti. Slednje zahteva dodaten napor in angažiranost. Visokošolski učitelj je hkrati nosilec aktualne terminologije določene področja. Njegovo strokovno izražje se prek številnih generacij slušateljev (študentov) širi in ustaljuje – še več, na ravni nacije predstavlja najkredibilnejšo znanstveno in strokovno podstat za vsa strokovna področja. Visokošolski učitelji so tvorci in svetovalci pri nastajanju terminoloških slovarjev. Zato je izhodiščno in hkrati ključno vprašanje, ali se visokošolski učitelji svoje odgovornosti za razvoj slovenskega znanstvenega jezika dovolj zavedamo ali če se je sploh zavedamo.¹⁰

Čeprav v znanstveni govor sodijo zlasti znanstvene monografije, razprave, referati, članki, so del znanstvenega sporočanja, ali pa vsaj morali bi biti, tudi visokošolski učbeniki, ki sicer z vidika didaktičnosti postavljajo v osprednje

⁹ Pomenljiv je odziv, in podobnih je kar nekaj, v anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b): »Menim, da človek intelektualno največ odnese v maternem jeziku in je tuj jezik lahko le dopolnitev.«

¹⁰ Na vprašanje »Ali določene študijske vsebine predavate samo v angleščini oziroma v katerem drugem tujem jeziku?« v spletni anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) je 31 % (92) visokošolskih učiteljev odgovorilo pritrdilno.

spoznavanjsko in analitično funkcijo in kot rezultat ugotovitev tudi opredelitve abstraktnih pojmov s čim bolj natančnim specializiranim izrazjem.

3.1 Visokošolski učbeniki in študijska gradiva

Bistveni del slovenskega knjižnega jezika je učni jezik na vseh stopnjah izobraževanja in bistveni del slovenskega učnega jezika je znanstvena in strokovna slovenščina, tako v govorjeni kot zapisani obliki. Visokošolska predavanja imajo navadno svojo zasnovo v visokošolskih učbenikih in priročnikih, zato je za nemoten in sproten razvoj znanstvene in strokovne slovenščine nujno, da sprotno z razvojem strok in znanstvenih področij nastajajo tudi visokošolski učbeniki in priročniki v slovenskem jeziku; na mestu je vprašanje, koliko novih visokošolskih učbenikov v slovenščini je izšlo v zadnjih letih in na katerih področjih. Spremljeni del izobraževanja zlasti na najvišji stopnji pa so še terminološki slovarji. Študirajočim na slovenskih univerzah le vsebinsko jasna in čim natančneje opredeljena znanstvena in strokovna slovenščina na vsakem študijskem področju omogoča dober vpogled v raziskovalne in strokovne vsebine, večini pa omogoča tudi najboljše razumevanje teh vsebin.

3.1.1 V kontekstu zavzemanja za aktualne znanstvene vsebine v slovenskem jeziku je aktualno tudi vprašanje, koliko visokošolskih učbenikov je bilo v zadnjih desetih letih napisanih v slovenščini?

Pregled stanja visokošolskih učbenikov in drugega študijskega gradiva za zadnjih deset let, glede na to, da stroke hitro napredujejo, je upošteval celoten popis v Cobissu, od leta 2007 do vključno leta 2017.¹¹

Ročni pregled s pomočjo iskalnih navodil/algoritmov¹² po sistemu Cobiss pokaže nekaj pomenljivih razmerij, ki kažejo trenutno usmeritev pri razpoložljivi uporabi visokošolskih učbenikov in študijskih gradiv in posledično njihovi uporabi.

Pri vseh spodnjih iskalnih algoritmih po sistemu Cobiss je bila kot dodatna oblika gradiva pripisana oznaka KNJIGA:

Če spodnje razmerje za obdobje zadnjih deset let (2007–2017) vsaj okvirno drži (zanašamo se na to, da so v sistem vneseni vsi visokošolski učbeniki, izdani od leta 1996, od leta 2010 naprej pa tudi vse študijsko gradivo) je spodnji rezultat dovolj poveden: od vsega visokošolskega gradiva naj bi bilo 42 odstotkov

¹¹ Opredelitve tako visokošolskih učbenikov kot drugega učnega oziroma študijskega gradiva so v Tipologiji dokumentov, ki je bila izdelana za vrednotenje različnih bibliografskih enot: »2.03 Univerzitetni, visokošolski ali višješolski učbenik z recenzijo: Univerzitetni, visokošolski ali višješolski učbenik je vrsta publikacije, ki je namenjena študentom kot predpisano učno gradivo za določeno študijsko vejo ali predmet (npr. učbenik algebre, praktikum). 2.05 Drugo učno gradivo: Sistematična obdelava učne snovi po študijskem programu, ki jo avtor pripravi po svojem ali tujem gradivu (zapiski predavanj, zbrano gradivo, skripta), zbirka vaj in nalog za določen predmet ter drugi učni pripomočki (npr. zvočno gradivo, multimedijske učne enote ...).«

¹² Za iskalne algoritme po sistemu Cobiss in za nasvete pri oblikovanju novih se zahvaljujem ge. Anki Sollner Perdih, višji bibliotekarki v Knjižnici oddelkov za slovenistiko in slavistiko na Filozofski fakulteti UL.

slovenskega.¹³ Zaenkrat je še nezanesljiva ali pa vsaj neuskkljena tipologija tega visokošolskega gradiva (oznake, ki naj bi označevale *tipe gradiva/dokumenta /id/*, nihajo med znanstvenimi monografijami, učbeniki in učnim gradivom). Pomenljiva so že številčna razmerja. Tako vse visokošolsko učno gradivo (zaobjeto v iskalna pogoja: *cc=j3 and py=2007:2017*) obsega 9328 bibliografskih enot, od tega 3947 bibliografskih enot v slovenščini in 3930 bibliografskih enot v angleščini. Med celotnim visokošolskim učnim gradivom v slovenščini (z iskalnim pogojem *cc=j3 and py=2007:2017 and la=slv*), ki obsega 3947 bibliografskih enot oziroma 42 % vsega visokošolskega gradiva, prevladuje oznaka »učno gradivo« (73 %) in samo 27 % je učbenikov. Torej od celotne količine 9328 bibliografskih učnih enot jih je 1512 označenih kot »učbeniki v slovenščini« (iskalni pogoji: *td=2.03 and py=2007:2017 and la=slv*), izmed teh pa jih je 17 prevedenih v tuj jezik (6 jih je prevedenih v angleščino, ostali pa pretežno v hrvaščino in srbsščino, po eden v makedonščino, italijanščino in nemščino; iskalni pogoj za »slovenski učbenik, preveden v drug jezik« je *td=2.03 and py=2007:2017 and lo=slv*). Z vidika odnosa do slovenskega znanstvenega in strokovnega jezika je povedno, da očitno ni (več) prakse prevajanja izvorno angleškega študijskega gradiva v slovenščino, kar drastično zmanjša nabor novega slovenskega strokovnega izrazja. Na splošno je prevodov v slovenščino zanemarljivo malo – iz angleščine je iz celotnega nabora 3930 angleških bibliografskih enot prevedenih le 51 enot in od tega samo 10 enot v slovenščino, ostalo je dostopno v srbsščini in hrvaščini. Med temi 51-imi prevodi je le 11 učbenikov, vse drugo je različno učno gradivo.¹⁴

3.1.1.1 S strokovno angleščino za posamezna področja ni nič narobe, če bi bilo ustrezno poskrbljeno za vso temeljno strokovno literaturo v slovenščini. Še največ slovenskih učbenikov v zadnjem desetletju je po pričakovanju v humanistiki (umetnost vseh vrst, jezikoslovje, literatura), sledi pravo z različnimi podpodročji, pri osnovnih vedah npr. matematika, računovodstvo, fizika, pa tudi zdravstvene vede (nega in oskrba, vzdrževanje osnovnih telesnih funkcij in gibljivost), vede z področja telesnih vadb. Pri slovenskih učbenikih so v naslovih poudarjena osnovna znanja (v naslovu pogosto *Temelji ...*, *Temeljna znanja iz ...*, *Osnove ...*, *Uvod v ...*, *Izbrana poglavja iz ...*), medtem ko v obravnavah bolj specialističnih smeri in v bolj specializiranih vedah ali podvedah, npr. v biokemiji, biotehnologiji ipd., že počasi prevladuje angleščina; poleg angleščine je le nekaj odstotkov učbenikov še v srbsščini, hrvaščini in nemščini.

Zakaj je npr. opazno in kar pomenljivo, da so »učbeniki« pretežno v angleščini, »učno gradivo« pa v slovenščini? Tako npr. pri isti slovenski avtorici za isto

¹³ In to se približno prekriva z dobljenim podatkom v anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b). Na vprašanje »Ali so vse vsebine pri vašem študiju dostopne v slovenščini?«, je 44 % (79) odzivnih študentov odgovorilo pritrdilno, drugi, tj. 56 % (99), pa so to zanikali s komentarji: »Večina gradiv je v tujih jezikih« ali »Večina strokovne literature ne obstaja v slovenščini« ali »Določena strokovna literatura je samo v angleščini« ali »Pogosto je strokovna literatura dostopna le v angleščini«.

¹⁴ Iskalni algoritmi po sistemu Cobiss za zgornje podatke so: *cc=j3 and py=2007:2017 and lo=eng = 51*; *td=2.03 and py=2007:2017 and lo=eng = 11*.

znanstveno področje naletimo na angleško napisan učbenik (2011) in potem na učno gradivo v slovenščini (2014).

Opazna je prevlada angleških visokošolskih učbenikov (v prejšnjih desetletjih, še v skupni federalni državi, tudi hrvaški učbeniki in več nemških, vendar skupaj občutno manj kot zdaj angleških). Postavlja se tudi vprašanje ustreznih prevodov v slovenščino, v strokovno ali znanstveno slovenščino. Celotnih prevodov učbenikov v slovenščino namreč ni izkazanih, kar pomeni, da se nihče ne loti prevoda celotnega pojmovnega področja ali več področij, ki jih obravnava sodoben aktualen učbenik v tujem jeziku. Prevodi aktualnih učbenikov bi z ustreznimi slovenskimi strokovnimi izrazi in opredelitvami seveda obogatili slovensko terminologijo.

Glede na trenutno stanje se lahko sklepa, da gre najpogosteje zgolj za povzemanje v slovenščini v obliki učnega/študijskega gradiva, medtem ko učna celota ostaja v angleškem učbeniku.¹⁵ In to v približno enaki meri velja tako za naravoslovna kot tehnična, tehnološka in družboslovna strokovna področja.

3.2 Najbolj ažuren sprotni odziv na trenutno stanje učne in študijske slovenščine med študenti so prvo- in drugostopenjska diplomska dela. Na splošno lahko trdimo, ne glede na področja in smeri študija, da je znanstvena slovenščina v teh izdelkih večinsko slaba, šibka tako na pomenski kot slovnični ravni.¹⁶ V nadaljevanju s postopnim krnjenjem rabe slovenščine na fakultetah in z nepremišljenim angleženjem silimo v večjezično polpismenost: tako bodo naši študenti sčasoma lahko polpismeni v več jezikih hkrati. In kaj nam potem pomagajo vsa spoznanja, da k vsemu nadaljnjemu jezikovnemu razvoju posameznika največ pripomore ravno prvotna pismenost in čim boljša zmožnost ubesedovanja v lastnem jeziku.¹⁷

4 Znanstvena slovenščina

Poznano je stališče, da bi slovenski znanstveni jezik moral biti izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem, pokazatelj slovenskih umskih in jezikovnih zmožnosti in s tem dokaz vrednosti in enakovrednosti slovensko izražene znanstvene misli.

Nasploh je težko razumeti, da se odpovedujemo ubesedovanju lastnih ugotovitev v lastnem jeziku. Kaj je z znanstveno slovenščino, pomenljivo razkriva stanje znanstvene periodike v Sloveniji. Stanovska društva še vzdržujejo periodiko z znanstvenimi prispevki tudi v slovenskem jeziku, npr. *Elektrotehniški*

¹⁵ Na to opozarja povzetek nekaj študentskih mnenj v anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b): »Večina gradiva je v angleščini in študenti že zdaj prevajamo nazaj v slovenščino« ali »Že zdaj je študentom težko prebrati le eno slovensko knjigo, kaj šele da bi jo morali brati v angleščini«. In še: »Študente zanima zlasti znanstvena vsebina področja, za katerega so se odločili, ne pa neizogibno dodatno učenje angleščine in vseh strokovnih izrazov v angleščini.«

¹⁶ To navsezadnje lahko od druge polovice leta 2017 naprej preverimo v Korpusu akademske slovenščine (KAS) na <http://nl.ijs.si/kas/>, pretežni del korpusa namreč sestavljajo digitalizirana diplomska dela.

¹⁷ K temu še en komentar iz ankete *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b): »Sem študent biologije in podpiram slovenske izraze, saj že sedaj veliko stvari ne moremo poimenovati v slovenščini.«

vestnik, *Strojniški vestnik*, *Ventil*, *Zdravniški vestnik*, *Farmacevtski vestnik*, do 1993 *Vestnik slovenskega kemijskega društva* (danes *Acta Chimica Slovenica*), vendar so vsebinsko tehtnejše raziskave večinsko najprej napisane v tujem jeziku in praviloma odhajajo v tuje strokovne časopise, ki so v prestižnih mednarodnih bazah. Za začetek bi se slovenske strokovne revije, ki so v mednarodnih bazah, morale zavzemati za izvirne znanstvene razprave v slovenskem jeziku. Torej storiti bi morali vse oziroma kar največ, da bi bile naše izvirne raziskovalne vsebine ubesedene in objavljene najprej ali pa vzporedno tudi v slovenščini, in da bi bilo to za naše raziskovalce samoumevno dejanje.¹⁸

Tu moram omeniti nekaj bistvenih izsledkov, ki jih je že v začetni stopnji poteka projekta *Jezikovna politika RS in njeni uporabniki* (Ahačič idr. 2017a) zbral in analiziral dr. Jani Kozina (znanstveni sodelavec na Geografskem inštitutu Antona Melika pri ZRC SAZU). Iz nabora izvirnih znanstvenih člankov, ki so bili s to tipološko oznako vneseni v obdobju od 1985 do 2015, je izluščil nekaj sporočilnih in ključnih spoznanj.¹⁹

- Slovenščina je bila v obdobju naše skupne federalne države Jugoslavije prevladujoč jezik v slovenski znanosti.
- Takoj po osamosvojitvi slovenščino s prvega mesta vodilnega znanstvenega jezika izrine angleščina, vloga drugih tujih jezikov ostaja primerjalno z angleščino minimalna.
- Rast slovenskih izvirnih znanstvenih člankov v angleščini od osamosvojitve strmo narašča.
- Rast slovenskih izvirnih znanstvenih člankov je bila do vstopa Slovenije v Evropsko zvezo še zmerna, po vstopu v EU pa je sledil padec objav v slovenščini.
- Danes je število znanstvenih objav podobno kot pred dvajsetimi leti, medtem ko se je v istem obdobju število znanstvenih objav v angleščini potrojilo. Tako lahko sklenemo, da z intenzivno povečanim obsegom in pogostostjo slovenskih znanstvenih objav v zadnjih dvajsetih letih (od leta 1997 naprej) se enako ali pa še bolj intenzivno povečuje tudi raba angleščine, medtem ko v istem obdobju zadnjih dvajset let uporaba slovenščine primerjalno z angleščino intenzivno upada.

To še kako dobro občutijo naši terminologi.²⁰ Poleg obstoječih in nastajajočih terminoloških slovarjev za posamezna področja obstajajo in nastajajo posamezni

¹⁸ Žal se vedno bolj potrjuje, da »je slovenski jezik postal talec neizvajanja verodostojnega vrednotenja kakovosti znanstvenih del ali pa talec težav z zagotavljanjem le-tega« (Acceto 2010: 29).

¹⁹ Dr. Jani Kozina je druge ugotovitve pospremil s povednim grafičnim prikazom in daljšim komentarjem. Čeprav je v začetni stopnji projekta navajane podatke opozorilno pospremil z opombo, da je v nadaljevanju treba pridobiti še več natančnejših podatkov in se je s tem namenom povezal z IZUM-om, tj. s skrbnikom COBISS-a, so že začetna spoznanja zelo pomenljiva. Vse omenjeno je v dodelani vsebini in obliki objavljeno v predstavitvi rezultatov projekta.

²⁰ V letu 2015 (in leta 2018 že njegova 2. izdaja) je na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU izšel tudi *Terminološki slovar avtomatike* in na tem in podobnih področjih se jasno odkrije, koliko napora strokovnjakov je potrebnega, da se zbere slovenska terminologija, ki naj bi bila tudi dejansko uporabljana.

specializirani terminološki korpusi strokovnih in znanstvenih besedil; za vsak terminološki korpus, naj bo specializiran ali splošnejši, pa je ena od zahtevnejši faz že pridobivanje vseh tipov najrelevantnejših strokovnih in znanstvenih besedil v slovenščini tako znotraj posameznega področja kot potem za čim več različnih področij.

5 Za sklep

Šteje samoumevna raba slovenščine, medtem ko je zgolj sklicevanje na samoumevnost slovenščine le (samo)zavajanje in bežanje pred dejanskim stanjem. Že iz izkušenj vemo, da je samoumevnost zelo varljiva, ker jo prepogosto zlorabljammo kot izgovor za vsebine, s katerimi se nam ne ljubi posebej ukvarjati; nezanimanje in površnost pa si za izgovor pogosto poiščeta očitke o populizmu.

Sedanje stanje, z upoštevanjem anket o slovenščini v visokem šolstvu (mdr. *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b)), kaže naslednja opažanja in ugotovitve:

Opažanja

- Proaktivnega delovanja v smeri razvoja znanstvene in strokovne slovenščine ni. Vse se konča že pri opisu in ugotavljanju stanja.
- Postajamo mojstri banaliziranja problemov in vprašanj: tudi nekateri odgovori nakazujejo, kako ignoranca in banalizacija vodita v skrajnosti in nesmiselne očitke, češ da se z opozarjanjem na položaj in stanje slovenščine prepoveduje učenje tujih jezikov, da se s tem angleščino označuje kot zunanjega sovražnika, in pavšalne in celo neokusne trditve, da so zagovorniki slovenščine samo populistični nacionalisti ipd. Ti in podobni nesmisli kažejo na nerazumevanje situacije in so hkrati odraz nezanimanja, površnosti ali nezmožnosti dojemanja problematike.
- Kar že modno je poudarjati, da je treba upoštevati življenjskost akademskih in poklicnih praks: kaj to pomeni? To upoštevanje gre namreč lahko v diametralnih smereh: ena je sproti na novo (pojmovno, pomensko in izrazno) ustvarjati v svojem jeziku, druga pa samo sproti prilagajati se vsemu tujemu. Ostaja torej odprto, kako hkrati zagotoviti razvoj slovenščine, kakovostno internacionalizacijo in prožno prilagajanje novim potrebam; manjka tudi konkretna opredelitev »strokovno utemeljene jezikovne prakse«, ki bi pripomogla k sprotnemu reševanju problemov in prilagajanju potrebam.
- Tudi v odzivih na anketo *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) se zazna, da je bistveno vprašanje KAKO?, tj. kako razumeti, kako zastaviti in kako speljati; Večkrat je omenjena vloga kvalitetnega prevajanja in tolmačenja, saj, kot je eden izmed anketirancev pokomentiral, »prevodi terminologije se izčiščujejo in uveljavljajo z rabo«.

Konkretni predlogi

- Zdaj že pol stoletja stara pobuda za vključevanje strokovne in znanstvene slovenščine na slovenske fakultete v obliki visokošolskega predmeta bi lahko vzpodbudila sodelovanje ali več sodelovanja med učitelji različnih področij. Za kakršen koli napredek pri hkratnem razvoju znanstvene slovenščine in internacionalizacije bi bilo potrebno večje sodelovanje med učitelji različnih področij. To bi prispevalo k večjemu medsebojnemu razumevanju in usklajevanju stališč glede nujnosti rabe slovenske terminologije in njene enakovredne zastopanosti v mednarodnem prostoru. Osmislilo bi prvenstveno vlogo slovenščine kot prvega oziroma maternega jezika v raziskavah, zlasti v miselnih procesih konceptualizacije in argumentiranja, obenem pa pohitrilo izoblikovanje novih vsebinskih modulov za posamezna študijska področja, ki bi bili namenjeni zlasti študijski izmenjavi in študentski mobilnosti. Rezultat naštetega bi lahko bili sprotni aktualni dvo- ali večjezični terminološki slovarčki, ki bi olajšali tako učiteljsko kot študentsko raziskovalno in študijsko delo.
- Na bistveno vprašanje KAKO? država trenutno nima odgovora: nima zastavljene jezikovne strategije, ki bi zahtevala učinkovito vsebinsko in organizacijsko konkretizacijo in ki bi se morala začeti uresničevati najprej na visokošolski ravni. Poudarjeno strokovno oziroma metodološko vlogo bi pri tem lahko imeli sociologi in psihologi.
- Kot vzporedna možnost se mora krepiti tudi praksa kvalitetnega prevajanja in tolmačenja, kar pri nas še vedno ni ustaljena praksa.

Končno pa se nam vseskozi, z učenjem in izkušnjami, počasi ali hitreje potrjuje, da je jezik sestavni del vzgoje, kulture, vedênja in védenja ... torej, jezik je vsebina, dokaz spoznanjskih in razumskih zmožnosti. Iz tega se lahko izpelje, da kdor nima izvirnih vsebin, nima prave potrebe po izvirnem izrazu, ki to vsebino sporoča; zato pa lahko prevzema tako vsebino kot izraze in v teh primerih jezik uporablja zgolj kot sredstvo.

LITERATURA

Matej ACCETTO, 2010: Nacionalni jeziki, visoko šolstvo in mobilnost v pravu EU. *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu*. Ur. Marjeta Humar, Mojca Žagar Karer. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 23–35.

Kozma AHAČIČ idr., 2017a: *Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/raziskovalno_porocilo_28_11_2017.pdf.

– –, 2017b: *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/anketni_vprasalnik_1_kod_0.pdf.

Nataša GLIHA KOMAC, Marko JESENŠEK (ur.), 2017: *Jezikovna politika Republike Slovenije: zbornik povzetkov*. Pišece: Univerza v Mariboru idr.

Marko JESENŠEK, 2016: *Slovenski jezik v visokem šolstvu in kulturi*. Maribor. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 117).

Monika KALIN GOLOB, Gaja ČERV, Marko STABEJ, Mojca STRITAR KUČUK, 2013: Jezikovna politika slovenskega visokega šolstva: stališča do rabe jezikov in priporočila za njeno urejanje. *Slavistična revija* 61/2, 395–412.

Rastko MOČNIK, 2016: Znanost in naravni jezik. Angleščina vs. slovenščina. *Delo: Sobotna priloga*. 1. del (3. sept. 2016, 12–14), 2. del (10. sept. 2016, 14–16).

Marina PERTOT, 1994/95: Slovenščina kot učni jezik z vidika učitelja naravoslovja. *Jezik in slovastvo* 40/6, 227–230.

Tina VEROVNIK, Nataša LOGAR, Monika KALIN GOLOB, 2013: *Slovenščina kot strokovni jezik na slovenskih univerzah: pregled stanja ter razčlenitev pomena, načina in možnosti njene večje vključitve*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

Ada VIDOVIČ MUHA, 2013: *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Andreja ŽELE, 2015: Do kod sežeta dejanska raba in funkcijskost slovenščine? *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 37–42.

SLOVENIAN IN HIGHER EDUCATION: NEED THIS BE TREATED AS A QUESTION?

Just as the language of instruction at all educational levels is a principal component of standard Slovenian, technical and specialized Slovenian in both oral and written forms are the principal components of the language of instruction. Seeing that higher education lectures are usually based upon higher education textbooks and reference books, the uninterrupted development of technical and specialized Slovenian ultimately depends upon the evolution of particular fields in connection to the continuous and concurrent development of higher education literature; it is therefore reasonable to find out how many new higher education textbooks were recently published in Slovenian and for which fields. Education, particularly at the highest level, is also accompanied by terminological dictionaries. Only a highly versatile and functional Slovenian language can provide students of national universities with relevant insights into research-related and specialized topics and enable the majority to better understand them.

From the point of view of Slovenian as the language of instruction, the role of the teacher – researcher in the role of a teacher needs to be emphasized. In many cases, it is the teaching role that guides researchers to the precise definition and clarification of concepts. These formulations must be comprehensible and unambiguous, which is essential both for technical language and the uninterrupted development of Slovenian terminology. The emphasized terminological mission related to one's native tongue should be kept in mind by each scientist, especially those adopting the role of educators. As it happens, the Slovenian terminology of natural and social sciences, technical fields and humanistic studies cannot be formed automatically – its precise definition and standardization largely depend upon higher education lecturers, whose responsibility when teaching at the university level is the development and (co)creation of Slovenian specialized language, as well as the precise formulation of these terms.

After all, the comprehensive knowledge of one's own language is the most valuable contribution to multilingualism. At the same time, being aware of the possibilities of our native tongue ultimately makes it easier to get to know and evaluate foreign terminologies.

It is essential that we stop and ask ourselves whether the unclear and visionless language policy leads to bilingualism, to a future of cooking and chatting in Slovenian, and gradually passing on to the more or less independent use of English in teaching, working and public speaking. At this time, Slovenia does not have a fixed language policy that would demand an efficient content- and organization-related concretization, which should first be implemented at the higher education level.